

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОБ'ЄКТІВ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Запропоновано напрями вдосконалення державного регулювання ринку об'єктів промислової власності в Україні на основі дослідження сучасного стану його нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: промислова власність, ринок промислової власності, державне регулювання, нормативно-правове забезпечення.

On the basis of the research of the current status of the regulatory and legal support of the industrial property objects market government regulation in Ukraine it was suggested the concepts of its improvement.

Key words: industrial property, industrial property objects market, government regulation, regulatory and legal support.

Створення та використання факторів виробництва, що носять інноваційний характер, у тому числі й результатів інтелектуальної діяльності в науково-технічній і виробничій сферах, є складним, багатостадійним процесом, що включає вироблення якісно нових ідей, набуття відповідних прав на них в якості об'єктів промислової власності, а також подальшого їх упровадження в господарську діяльність та використання. У цьому процесі немаловажну роль відіграє ринок об'єктів промислової власності за допомогою якого, зокрема відбувається перерозподіл об'єктів промислової власності, що часто передують їх використанню.

Роль ринку об'єктів промислової власності в забезпеченні соціально-економічного розвитку національної економіки на інноваційній основі значна. Він створює сприятливі умови для використання національного інтелектуального потенціалу, забезпечує реалізацію ринкового способу впровадження об'єктів промислової власності у виробничий сектор на відміну від командно-адміністративної системи їх розподілення. За його допомогою забезпечується розподіл і перерозподіл об'єктів промислової власності, створюються умови та стимули для їх комерційного використання у сфері вироблення конкурентноспроможних національних товарів і послуг.

Зважаючи на викладене, питання державного регулювання ринку об'єктів промислової власності в Україні у напрямі забезпечення його розгортання та розвитку набувають особливого значення. Перш за все, це стосується його нормативно-правового забезпечення, яке визначається серед основних функцій держави під час управління економікою та суспільством, а також під час нормативно-правового врегулювання ринкових відносин [9; 13].

Питанням нормативно-правового забезпечення врегулювання відносин, що виникають у сфері промислової власності останнім часом, присвячено багато публікацій. Так, правові питання у сфері інтелектуальної та промислової власності досліджувалися в роботах І. Близнеця, Г. Драпака, В. Дроб'язко, К. Леонтєва, О. Підпригори, О. Рузакової, О. Святоцького, М. Скиби та ін. Окремі аспекти нормативно-правового забезпечення державного регулювання відносин у сфері промислової власності були досліджені українськими науковцями Г. Андрощуком, А. Жаріною, В. Карпенко, П. Крайневим та П. Цибульовим. Проте нормативно-правовому забезпеченню державного регулювання ринку об'єктів промислової власності, особливо щодо забезпечення його розвитку, не приділено відповідної уваги.

Метою роботи є аналіз сучасного стану нормативно-правового забезпечення державного регулювання ринку об'єктів промислової власності в Україні та визначення основних напрямів його вдосконалення, що сприятимуть розвитку такого ринку в Україні.

Можна стверджувати, що до отримання незалежності Україна ніколи не мала власного законодавства, спрямованого на врегулювання ринкових відносин у сфері промислової власності, оскільки за часів існування Радянського Союзу ринкового способу перерозподілу об'єктів промислової власності як такого не існувало. Активізація нормотворчих і кодифікаційних робіт, у тому числі і щодо законодавства про промислову власність, пов'язана із отриманням нашою державою незалежності. Результатом таких активних робіт стало створення доволі значної кількості відповідних нормативно-правових актів. Нормативно-правове забезпечення цієї сфери ґрунтується на Конституції України, декількох Кодексах України, низці законів і підзаконних, у тому числі і відомчих, актів, а також міжнародних угодах, що ратифіковані урядом України. Так, Конституція України зобов'язує державу забезпечувати вільний і всебічний розвиток особистості (ст. 23), гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54); закріплює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, гарантує непорушність права приватної власності та надає гарантії щодо присічення протиправного його порушення (ст. 41) [1].

Наразі нормативно-правове забезпечення державного регулювання сфери промислової власності та, відповідно, відносин на ринку об'єктів промислової власності формується та розвивається в межах новітнього його періоду. Оцінюючи досконалість, повноту, узгодженість нормативно-правової бази, а також її адекватність процесам комерціалізації об'єктів промислової власності, можна дійти висновку, що наявними є як позитивні зрушення, так і низка недоліків, що потребують подальшого усунення. Наприклад, у рекомендаціях парламентських слухань зазначено, що “в Україні створено сучасну законодавчу базу щодо захисту прав інтелектуальної власності” [3; 7]. Між тим існує і інша думка, яку ми підтримуємо. Нормативно-правова база в даній сфері концептуально відповідає сучасним світовим стандартам, проте досі не є єдиною цілісною системою, здатною забезпечити необхідну динаміку та рівень інтелектуальної діяльності. У відповідних законодавчих та інших нормативних актах чимало неузгоджених положень, суперечностей, прогалин, нечітких формулювань тощо [16]. Зупинимося на деяких із них.

Перш за все відмітимо, що в Україні відсутня єдина законодавча концепція стосовно типу правового режиму охорони прав інтелектуальної власності: теорії виключних прав чи “пропріетарному” правовому режиму власності на об'єкти промислової власності. Цю проблему було висвітлено у працях В. Коноваленко та В. Жукова, де зазначалося, що “на відміну від правового поля інтелектуальної власності будь-якої іншої країни, на якому діють норми права тільки однієї з існуючих теорій, на правовому полі інтелектуальної власності України одночасно діють обидва інститути права” [11; 12].

По-друге, сучасне законодавство не надає визначення промисловій власності та чітко не встановлює перелік її об'єктів. Одночасно поняття “об'єкти промислової власності” та їх перелік доволі часто зустрічаються в нормативно-правових документах, регуляторних актах та інших документах державного рівня [2; 5; 7; 10]. На нашу думку, свідченням неофіційного визнання такої об'єктної групи в межах об'єктів інтелектуальної власності є і той факт, що одна із основних складових організаційної структури державного регулювання ринку об'єктів промислової власності носить назву “Український інститут промислової власності”, назву “Промислова власність” має і офіційний бюлетень, що видається зазначеним Інститутом, починаючи з 1993 р.

Досить нагальною проблемою нормативно-правового регулювання відносин промислової власності залишається відсутність певного нормативно-правового акта(ів), що регламентує розпорядження правами та введення в господарський обіг об'єктів створених за безпосередньою участю державних ресурсів, у тому числі за рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів, державних фондів цільового призначення та спеціальних державних фондів. Між тим у країнах Євросоюзу, США, Канади та інших розвинених країнах питанням урегулювання правовідносин у сфері промислової власності, одним із учасників яких є держава в особі уповноважених органів та установ, приділяється першочергова увага.

До сучасних тенденцій нормативно-правового забезпечення державного регулювання ринку об'єктів промислової власності відносяться також намагання адаптації вітчизняної системи нормативно-правових актів до європейських, що зокрема було зумовлено вступом до Світової організації торгівлі (далі – СОТ). Таке прагнення гармонізації законодавства має як негативні, так і позитивні риси, що потребує більш детального дослідження врегулювання даного питання.

Недостатньо врегульованими залишаються питання розподілення прав на об'єкти промислової власності, створених під час виконання службових обов'язків – так звані “службові об'єкти (права) інтелектуальної власності”. Неодноразово визначалася необхідність прийняття окремого нормативно-правового акту (закону) в частині врегулювання відносин у сфері промислової власності, що виникають у зв'язку зі службовими об'єктами промислової власності.

Частково не вирішеним питанням залишається врегулювання передачі прав на об'єкти промислової власності на етапі приватизації державних підприємств і установ, що потребує розробки низки нових і вдосконалення деяких чинних норм законодавства з приватизації.

В Україні ускладненою є нормативно-правова регламентація такої форми ринкового розпорядження об'єктами права промислової власності, як “франчайзинг” і “франшиза”, що в національному законодавстві відомі як “комерційна концесія”. Перш за все це пов'язано із проблемами у сфері державної реєстрації таких договорів.

Не приділено відповідної уваги регламентації у спеціальному законодавстві у сфері промислової власності такого права, як використання об'єктів промислової власності (прав на них) як залогу для отримання кредитів чи здійснення інших операцій. Залог виключних майнових прав на об'єкти промислової власності передбачено законодавством Великобританії, Франції, Канади, Голландії, США та ін. [15]. Державна реєстрація договорів залогу передбачено законодавством таких країн, як Китай, Росія, Білорусь тощо.

Зневажається економічна складова відносин інтелектуальної власності. Так, патентне законодавство України не має розділу про державне стимулювання винахідництва [6]. Таким чином, економічна та матеріальна основи винахідництва в Україні виявилися підірваними.

Наявною проблемою залишається необхідність посилення впливу громадськості, усіх зацікавлених осіб на процеси нормотворчості, аналізу нормозастосування, розробки пропозицій щодо вдосконалення чинної нормативно-правової бази, забезпечення громадського контролю за діяльністю в цій сфері.

До того ж, відносини у сфері промислової власності реалізуються в умовах низької правової культури та правосвідомості, що є наслідком періоду, коли право приватної власності не поширювалося на результати

інтелектуальної діяльності, інтелектуальні продукти тощо.

Таким чином, є підстави вважати, що в Україні лише закладено підвалини законодавчої та нормативно-правової бази у сфері комерціалізації об'єктів промислової власності та державного регулювання ринку об'єктів промислової власності, і часто законодавство не відповідає потребам економічного розвитку держави, а також міжнародним нормам і вимогам, а тому залишає широке поле діяльності для його подальшого вдосконалення. До недоліків можна віднести і комплексність нормативно-правового забезпечення державного регулювання відносин у сфері промислової власності, що значно ускладнює процеси нормозастосування.

Між тим, як відомо, державне нормативно-правове регулювання господарської діяльності передбачає загальнообов'язковість, точність і формальну визначеність правових норм системність у процесі впливу на предмет регулювання, упорядкованість та стабільність [8].

На нашу думку, сучасний стан нормативно-правового забезпечення регулювання відносин у сфері створення інтелектуальних продуктів, набуття прав на них і подальше використання та розпорядження ними свідчить про відсутність системності правового впливу, що підтверджується переважною спрямованістю на розв'язання питань у сфері правової охорони прав інтелектуальної власності поза зв'язком із регулюванням відносин з їх створення та подальшого використання в господарському обігу. Загальнообов'язковість правових норм держави, що у 2009 р. знаходиться на 146 місці в рейтингу корупції, викликає сумніви, що підтверджується практикою діяльності у сфері захисту прав інтелектуальної власності в нашій державі. Точність і формальна визначеність правових норм потребує подальшого вдосконалення, особливо в частині забезпечення взаємоузгодженості нормативно-правових актів між собою та відповідності їх Конституції України та нормам Цивільного Кодексу України. Необхідність забезпечення стабільності нормативно-правової бази викликає необхідність застосування комплексного підходу до її вдосконалення, замість постійних точкових змін. Необхідним у цих процесах вбачається залучення громадськості до обговорення проектів нормативно-правових актів і забезпечення можливостей надання громадськістю та громадянськими інституціями пропозицій щодо усунення наявних недосконалостей нормативно-правових актів.

Ринок об'єктів промислової власності виявляється влаштованим більш складно, ніж більшість інших ринків, а його регулювання з метою забезпечення розгортання та розвитку – надзвичайно важливим в умовах реалізації інноваційної стратегії розвитку економіки та реалізації інноваційної моделі такого розвитку. Особливо важливим є створення відповідного нормативно-правового забезпечення державного регулювання ринку об'єктів промислової власності в Україні, що забезпечить закріплення та реалізацію юридичних норм задля створення сучасного правового поля у сфері промислової власності, встановлення правових основ взаємовідносин суб'єктів ринку об'єктів промислової власності та ефективного врегулювання відносин у зазначеній площині.

Між тим, для сучасного стану нормативно-правового забезпечення регулювання такого ринку характерною є комплексність, що ускладнює процеси нормозастосування, наявність значного кола невіршених правових питань, прогалин і суперечностей, незначна активність громадськості у процесах нормотворчості, низький рівень правової культури українських громадян. Тому подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення врегулювання відносин у сфері промислової власності, у тому числі і тих, що виникають на ринку її об'єктів, повинно бути спрямоване на усунення зазначених проблем і дотримання принципів загальнообов'язковості, точності та формальної визначеності правових норм, системності у процесі впливу на предмет регулювання, упорядкованості та стабільності.

Основним напрямом діяльності держави в цьому напрямі має стати стимулювання розвитку ринку об'єктів промислової власності за рахунок розробки та впровадження розвиненого законодавства, спрямованого на всебічне, ефективне та достатнє нормативно-правове врегулювання відносин у сфері промислової власності, що передбачає встановлення системи чітких, зрозумілих і послідовних правових норм, покликаних регулювати відносини у сфері створення, набуття прав, розподілу, обміну та споживання об'єктів промислової власності з урахуванням загальної концепції політики у сфері інтелектуальної власності.

У рамках поставленої мети та з урахуванням змін до чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності, передбаченими “Концепцією розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009 – 2014 роки” [4] та “Програмою розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010 – 2014 роки” [14], основними напрямками удосконалення чинного законодавства у сфері стимулювання розвитку ринку об'єктів промислової власності повинні стати його зміни, спрямовані на таке:

- адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС;
- усунення системних колізій і невідповідностей між нормативно-правовими актами (забезпечення відповідності законодавчих та підзаконних актів з обов'язковим дотримання конституційних норм і норм кодифікованих нормативно-правових актів);
- посилення участі громадськості у процесах розробки, прийняття, обговорення та аналізу впливу нормативно-правових актів;
- вчасну адаптацію нормативно-правових актів, що передбачає вчасне врахування у спеціальних законах щодо промислової власності змін, що сталися в міжнародному праві або наразі є актуальними у світі в розрізі розвитку відносин промислової власності та можливості розширення якісного складу її об'єктів;

- удосконалення правового забезпечення захисту прав інтелектуальної власності;
- урегулювання питань, пов'язаних із розподілом прав на об'єкти промислової власності, що фінансуються за рахунок державних коштів;
- удосконалення законодавства у сфері розпорядження правами інтелектуальної власності на об'єкти промислової власності;
- розробку нормативно-правових актів щодо питань, що є неврегульованими та об'єктивно потребують нормативно-правового врегулювання;
- приєднання, у разі необхідності, до нових міжнародних договорів.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0&p=1293729289816807>
2. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 143-V // ВВР України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
3. Про Рекомендації парламентських слухань “Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування” : постанова Верховної ради України від 27 червня 2007 р. № 1243-V // ВВР України. – 2007. – № 45. – С. 524.
4. Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 червня 2002 р. № 321-р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=321-2002-%F0>.
5. Про затвердження Рекомендацій слухань у Комітеті з питань науки і освіти на тему: “Промислова власність в інноваційній економіці України: ефективність застосування законодавства та державного регулювання” : рішення Комітету Верховної ради України з питань науки і освіти [до протоколу № 36 від 31 березня 2010 року]. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article;jsessionid=B34CCA43817222813985387BA5C75D82?art_id=48767&cat_id=46959.
6. Про стан державного регулювання і управління у сфері розвитку, правової охорони і захисту інтелектуальної власності та інноваційної діяльності в Україні : рішення Комітету з питань науки і освіти Вверховної Ради України від 16 квітня 2008. – Режим доступу : <http://know-ua.com/news/39-rshennja-pro-stan-derzhavnogo.html>.
7. Біла книга. Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України / [Г. О. Андрощук, О. В. Дем'яненко, І. Б. Жилиєв та ін. (упоряд.)]. – К : Парламентське вид-во, 2008. – 448 с.
8. *Борисов Е. Ф.* Экономическая теория : [учеб. пособ.]. – 2-е изд., перераб. и доп. / Е. Ф. Борисов. – М. : Юрайт, 1999. – 384 с.
9. Государственное регулирование рыночной экономики : [учебник для ВУЗов] / под общ. ред. В. И. Кушлина [и др.]. – М. : ЗАО “Издательство “Экономика”, 2001 – 735 с.
10. Державний стандарт України “Патентні дослідження: основні положення та порядок проведення” : ДСТУ 3575-97. [Чинний від 1998-01-01]. – К. : Держстандарт України, 1997. – 16 с.
11. *Жуков В. И.* Отражение юридической природы права интеллектуальной собственности в законодательстве Украины / В. И. Жуков // Режим доступу : <http://www.cip.in.ua/r4822/>.
12. *Коноваленко В.* Интеллектуальная собственность по-украински / В. Коноваленко // Зеркало недели. – № 35 (664). – 22 – 28 сентября 2007 р. – Режим доступу : <http://www.zn.ua/1000/1050/60541/>
13. *Орлюк О. П.* Значення творчої діяльності в процесі інноваційного розвитку / О. П. Орлюк // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. пр. – 2009. – Маріуполь : Вега-Принт. – С. 18 – 22.
14. Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010 – 2014 роки / Офіційний сайт Державного департаменту інтелектуальної власності. – Режим доступу : http://www.sdip.gov.ua/i_upload/file/progrozv9-14.doc.
15. *Рузакова О.* Договор залога исключительных прав / О. Рузакова // Интеллектуальная собственность : Авторское право и смежные права. – 2008. – № 2. – С. 4–15.
16. Україна : Стратегічні пріоритети. аналітичні оцінки : [монографія] / за ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.

Надійшла до редколегії 22. 12.2010 р.